

O NEKIM MODALITETIMA SVESTI

Tihomir Jovanović

Institut za psihijatriju "Laza Lazarević", Beograd

***Rezime.** Shvatanja o svesti menjala su se od njenog poistovećivanja sa ukupnim duševnim zbivanjima do zanemarivanja ovih zbivanja. To je zavisilo od istorijskih, društvenih i naučnih dostignuća. Sve više prevladava stanovište da je svest funkcija koja ima svoj razvoj od nižih stupnjeva u filogenezi do svesnosti u čoveku. U radu se razmatraju neke definicije svesti, modaliteti svesti: prisvest, podsvest, nesvest i parasvest. Postavljeno je i pitanje da li nauka treba da obrati pažnju na parapsihologiju.*

Naučni aspekt shvatanja svesti kod filozofa od Anaksagore - preko Platona, Aristotela, Dekarta i Spinoze - do Kanta, veliki je izazov za psihologe, ali se mi ovde tom temom nećemo baviti. Isto tako nećemo se opširno baviti pogledima naučnika, da navedemo imena samo nekih: H.C.Warren, J.Sodger, J.Drever, J.C.Eccles ili H.Kulenbeck i J.D.Rainer, ali ćemo njihove rezultate uvek imati u vidu. Naročito, ukoliko su njihove definicije svesti ekletički obuhvaćene u onoj definiciji koja se nalazi u Oxford universal dictionary. Tako tamo čitamo:

"Svest je organizovana grupa procesa i nervnog tkiva koji su nastali kao odgovor na prethodna delovanja intrapsihičkih i ekstrapsihičkih događaja, povezanih sa sećanjem, procesa koji se klasifikuju, transformišu i kodiraju pre nego što će nastupiti delovanje čije posledice je moguće predvideti u zavisnosti od početne informacije. To je svojstvo organizma koje je neorgansko."

U jednom drugom rečniku, u kojem se takođe rezimiraju različite definicije svesti, kratko se kaže: "Svest je subjektivni izraz neuroloških procesa i stanja."

Pregled ogromne naučne literature o svesti pokazuje konsenzus naučnika u sledećem: svest je funkcija čovekovog mozga. Od ove tačke počinje velika avantura tražanja za suštinom svesti.

Rezultat konsenzusa može se iskazati nešto opširnije: svest je izraz funkcionisanja mozga, psihička funkcija i nema svesti bez rada mozga, njegovih neurona i sinapsi, transmitera, električnih potencijala, gradijenata - a o svemu ovome moguć je govor nauke, moguća je primena naučnih metoda. Svest je *jedna* od psihičkih funkcija i u tesnoj je vezi sa drugim psihičkim funkcijama koje prožima, uslovljava, dopunjava i - ako je moguće da se upotrebi izraz - *osvetljava*. Svest se može istraživati posmatranjem ponašanja ljudi i kontaktom sa njima pomoću usvojenih simbola - verbalnih i ne-

verbalnih. Prema sadašnjoj, savremenoj upotrebi termina "svest", ovaj se termin ne bi mogao poistovetiti sa terminima "psiha", "duša", "anima". U ranijim periodima bilo je poistovećivanja značenja ovih termina.

Svest je stanje *budnosti*. Tako se ponekad kaže. Ali u dvostrukom smislu: čovek je budan kad ne spava. A kad se kaže da biljka i životinja nisu budne, onda iskaz "Čovek je, međutim, budan" - ima značenje relevantno za našu temu. U ovom smislu osoba, čovek kao pojedinac, kao ličnost svestan je sebe, razlikuje objektivni svet i svoj, subjektivni svet, dakle svestan je drugog, sveta, orijentiše se u vremenu i prostoru.

A sada ćemo ponešto reći o modalitetima svesti, od kojih neki jesu nešto manje od svesti a drugi, opet, nešto više od svesti u običnom smislu reči. Da bi se sačuvala koherentnost i konsistentost izlaganja možda je bolje da se ovde govori o radnjama kao pojavnim oblicima modaliteta svesti. Tako, umesto *prisvest* kažemo prisvesne radnje, umesto *podsvest* kažemo podsvesne radnje, umesto *nesvest* kažemo nesvesne radnje. Samo ćemo za *parasvest* upotrebljavati jednu reč, jer raspravljamo o mogućnosti njenog postojanja.

Prisvesna radnja je ona koju osoba obavlja kod očuvane svesti ali se ova radnja odvija u skladu sa ranije postavljenim ciljem koji sada više nije u "žizi svesti". Ovo kao specifičan slučaj. A u opštem obliku prisvesno je potisnuto svesno koje se može i voljom osobe dozvati u svest. Pamćenje je vid prisvesti. Znanje jezika je u sferi prisvesti i njegovo pokretanje nije samo sećanje, već je taj proces prelazak iz prisvesti u svest. Prisvesno je sadržano u dubljem delu svesti uopšte i trajno utiče na svesne radnje.

Podsvesne radnje su one koje, potisnute iz svesnog i prisvesnog u dublje sfere, deluju a da se osoba ne može setiti otkuda dolaze i zašto se baš tako dešavaju. Pa ipak, sfera podsvesti se formirala iz sfere svesti i prisvesti za razliku od sfere nesvesnog koja se formira u ranom razvoju čoveka, embrionalno i paleontološki. Podsvesne radnje su pristupačne dubinskoj analizi.

Nesvesne su one radnje koje se formiraju u ranom razvoju čoveka i tesno su povezane sa biloškom strukturom, neurovegetativnim i somatskim, kortikalnim uslovima i refleksima. Ove radnje su na izvestan način "automatizovane" i ne mogu se podvrći svesnoj kontroli. Stalno prisustvo nesvesnog uticaja determiniše u znatnom stepenu podsvesne, prisvesne pa samim tim i svesne radnje. O ovome je malo vodila računa teorija slobodne volje čoveka.

Parasvest je sve više predmet ispitivanja bioloških, psiholoških i socioloških istraživanja. Istraživanja se vrše u dva pravca: s obzirom na postojanje i u vezi sa ekstrazenzoričnim percepcijama, sa prekognicijom, vidovitošću, telepatijom. Parasvest se shvata kao neko direktno saznanje, bez prethodnog "svesnog učenja". Pokušaji da se parasvest izvede iz prisvesnog, podsvesnog i nesvesnog nisu imali uspeha jer su ove nešto "manje" od svesti. Parasvest nije u nekoj vezi sa pamćenjem, ona je u nekoj tajnoj vezi sa maštom, imaginacijom. Parasvest je imaginacija koja cilja na realitet. Tačnije, ako parasvest nije nešto za nauku nevažno, onda se ona može označiti kao

ona sfera u kojoj nalaze svoje poreklo i osnov funkcije imaginacije. Posebna odlika parasvesti, tako se bar tvrdi, jeste u tome što ona deluje a da se svest ne gubi. Ako su tri ranije pominjana modaliteta nekakva predevest, parasvest je nešto kao posvesvest. Parasvest na poseban način otkriva sadržaje koji su teško dostupni svakodnevnom iskustvu. Ona otkriva sadržaje koji su teško dostupni naučnom iskustvu. Da li nauka treba da zanemari u javnosti postojeći interes za parasvest ili da taj interes proučava samo sa sociološkog stanovišta i metodama sociologije? Ako parasvest stoji u osnovi nastanka i života svih religija, ona ne treba da bude samo marginalni zadatak nauke.

Obraćajući pažnju na teškoće prethodnih razmatranja možemo reći da je glavna teškoća u tome što se upotreba reči "svest" odnosila čas na svest u širem smislu reči, čas na svest u užem smislu reči. Svest u širem smislu je osnov svojih modaliteta, a svest u užem smislu i sama je jedan od modaliteta i stoji uporedo sa ostalim modalitetima i uzajamno dejstvo ih približava razlikuje. Ali, čini se da smisao dovoljno garantuje da ne nastane zbrka od ovih dveju upotreba reči "svest". Druga teškoća je u tome što se nije uopšte govorilo o samosvesti. Samosvest je svest o sebi. Na posredan način je, dakle, bilo govora i o samosvesti. Inače se može reći da su ta dva odnosa - odnos prema sebi i odnos prema drugom - predmet neprestanih dijaloga i u nauci i u filozofiji.

LITERATURA

- [1] P.R.Coleman Norton, Anaxagoras, In *The Encyclopedia Americana, Vol. 1, International edition*, New York, 1974.
- [2] J.R.Workman, Aristotle, In *The Encyclopedia Americana, Vol. 1, International edition*, New York, 1974.
- [3] S.Mitić, *Filozofski rečnik* (Dereta, Beograd, 1991).
- [4] H.B.English, A.C.English, *Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova* (Savremena administracija, Beograd, 1966).